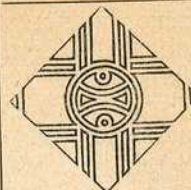

Илустрована Ратна Кроника

ИЛУСТРОВАНА РАТНА КРОНИКА ИЗЛАЗИ У СВЕСКАМА. — ПРЕТПЛАТА НА 10. СВЕЗАКА СТАЈЕ КРУНЕ 2.—. ПОЈЕДИНА СВЕСКА СТАЈЕ 24 ПОТУРЕ. — ПРЕТПЛАТА — — — СЕ ШИЉЕ: КЊИЖАРНИЦИ СВЕТОЗОРА Ф. ОГЊАНОВИЋА, НОВИ САД. — — —

1389.

УРЕЂУЈЕ: ДР. КАМЕНКО СУБОТИЋ. — ИЗДАЊЕ КЊИЖ. СВЕТА. Ф. ОГЊАНОВИЋА.

1912./3.

Међу српским рањеницима

Љубазни шеф војног санитета пуковник г. Сондермајер, упутио ме је на лекарску службу у десету резервну болницу у згради друге београдске гимназије. У овој дивној згради је одржана прва јужна словенска уметничка изложба, а за време прошлог турског рата је био смештен у њој руски Црвени Крст са својом потпуно модерном и елегантном опремом. Сада је у овој болници берлински професор марински надштабни лекар др. Рајх, један лекар из Берлина, један штабни лекар из Поле, Словенац, један Чех из Прага, гђа Вида Поповићка, кћи госп. професора Милана А Јовановића из Новог Сада, и ја. Професор Рајх, који је обишао цео свет, био је у прошлом турском рату у Цариграду, као организатор египатске мисије Црвеног Полумесеца. О његову искуству код Срба и Турака ћу доцније опширније проговорити.

Болници је административни управник до крајњих граница савесни

и предусретљиви београдски хигиеничар и просветни радник г. др. Милан Јовановић-Вашуш. Њему помажу у служби опет својевољци, добри Срби. Међу њима је као комесар пензионовани директор трговачке академије Тодоровић.

Болничарску службу врше *беспалашно* госпође и госпођице београдске. Иако их има по богатству и сталежу врло разноврсних (трговачких, чиновничких, официрских, посланичких, уметничких, министарских, дипломатских госпођа и кћери), ипак су у савесном, оданом неговању српских рањеника све одличне.

У операционој дворници и превјалишту помажу лекарима две медицинарке, госпођа Пешићка, жена пуковника Пешића, шефа штаба армије генерала Боже Јанковића, и четири-пет ђака великошколаца и један београдски глумац, који је на позорници комичар, а овде је окретан и озбиљан реалиста.

Колика је снага праве љубави.

Из овога се види, да је и зграда

за рањенике *привремено* удешена за болницу и да су и лекари са разних страна скупљени и да и администрацију привремене болнице воде људи, којима то није позив и струка, и напослетку, да и болничарско особље није спремљено за своју службу и ту службу после рата не мисли представљати. Па ипак у овој болници влада *пошун ред и пошуну чистоша*. Сви раде своје послове тако добро и одано, као да годинама само у болници век проводе. Зашто? Зато, што од лекара до последњег послужитеља, који је до скоро превлачио гудалом бегеш или вртео дахире — сваки свој посао врши са *пошунуом љубављу*. Оно, што им у стручном знању недостаје, то им је љубав врло брзо надокнадила. Свако осећа да треба, да олакша тешку судбину оних храбрих бораца, који су смело погледали смрти у очи, да би својим грудима заклонили своју отаџбину од оних, који хоће, да је прегазе и понизе. Свакога је довела у болницу љубав и захвалност према онима, који се боре за отаџбину, за славу

Српска јунакиња Софија Јовановић у комитском оделу са својим вереником

српског имена и сјај српског оружја. Свакоме је срце пуно нежности, из сваког покрета и сваког и најмањег дела сваког појединога створа у болници видите, да се ту не врши само обична дужност, него нешто више, нешто јаче: љубав, велика љубав према свом роду, према својој рођеној браћи. Свако зна, да помаже и себи и свом најближем крвном роду, када олакшава судбу српским рањеницима. Речју: *у овој зради дише, јако и снажно, љубав, љубав српска, љубав српске крви и српском свешћу и српском великом солидарношћу* надахнута, испуњена љубав.

Та љубав, која букти у овом дому, прелази неодољивом снагом и на српске рањенике, који ју *осећају, примају и враћају* Онај страшни рањеник српски, који је јурио на бугарски оштри и светли бајонет и који је хватало својом смелом руком за цеви бугарских топова, сада је миран, благ, предусретљив. Неких пута морам, да му се и насмејем, када се и топлим, сузним погледом и учестаним неспретним клањањем и махањем руке и потресеним гласом својим захваљује својим лекарима и болничаркама за добру, благу и нежну негу, коју су му указали. Видео сам, где многе одличне болничарке сузе круне из очију, кад се опраштају од својих оздравелих рањеника. Видео сам, где и простодушни и племенити српски страхоувити борци рубом својих кошуља бришу своје очи, које су набрекле од врелих суза при опраштају. Српски ратник се труди, да још већом љубављу обаспе свакога, који му се с љубављу приближи. Српски ратник има речи утехе и љубави и за она два рањена и заробљена бугарска војника, који леже у овој болници *заједно са српским ратницима*, потпуно мирно и без страха. Српски ратник је и на бојном пољу, на попришту страха и језивих слика, тамо, где се тешким културним радом припитомљени људски нагони отму од човекова разума и подивљају — и ту на позорници најкрвавијих трагедија живој људског живота показао, да је његово срце још склониште и неусахњив извор љубави и племенитости. Српски ратник не само, да није никада пробадао бајонетом или пржио на пламену рањене, немоћне бугарске рањенике, не само, да их није дирао, кад их је видео раскрвављене, него их је *на својим рукама износио из пушчаног и шоповског плука*, да им сачува душу за оне њихове на дому, за њихове жене, мајке и децу, који зебу у срцу и мру од страха и бриге за својим милима. И кад човек зна, да

Црногорски капетан Саво Ј. Вукмановић јунак

је сваки српски војник тако осећао и радио са рањеним својим непријатељем, онда се може с правом рећи, да је српски војник *племениш*, да се кроз његову душу потпуно пробиле племенито осећање и идеална љубав, која њиме влада и тамо, где је најтеже владати: у рату, у оркану распаљених страсти, у часу кад дивљи инстинкти потпуно морају да потискују свако размишљање и хладно одмеравање и пресуђивање, у тренутцима опасности, када и најкултурнији Француз ногама газии зубима и мишицама обара слабе женскиње, да само свој голи живот изнесе из запаљене зграде, која хоће пламеном и димом својим, да га убије.

Са лекарских састанака.

Као што је било у прошлом турском рату, тако је и сада уведено, да се лекари, који у Београду раде у силним редовним и привременим болницама, чешће састају и своја искуства саопћавају. Први састанак лекарски био је у суботу. Скупило нас се *преко шотшине* лекара. Било је енглеских, немачких, шведских, аустријских, хрватских, чешких, словеначких лекара. Било је много и Срба лекара и из Босне и из Далмације, Хрватске и Војводине. Мојим Немцима је импонирало, што већина

српских лекара говори немачки и познаје и медицинску књижевност и научне раднике немачке. Не могу да се нахвале језгровита, високо научног реферата дра Војислава Суботића, признатог београдског хирурга, у којем им је оцртао службу војних лекара на бојном пољу и у болницама. Са одобрењем су узели на знање потврду дра Суботића, да су ране, па чак и тешке унутарње и органске повреде српских војника без икаквих већих замршаја, без икаквих гнојења и тровања крви *врло кратко време зарашћивале*. Тај велик проценат брзог оздрављења српског војника нашао је др Суботић, споразумно са својим друговима, у томе, што је српски војник здрав, у јелу и уживањима умерен и **у пићу потпуно уздржљив**. Овај рат је, дакле, изнео на видело *тријумф врсноће српске расе*. Зато, што је српски војник и српска раса здраве крви и што *шрезвено живи*, зато брзо и оздравља и зато и може и тако силно и поуздано да подноси страховите и душевне и телесне муке у рату и зато и тако силовито и одлучно разбија своје непријатеље. И моји Немци, Словени, и још смо се о овој великој и нама врло пријатној истини и овде у болници потпуно уверили. За 14 дана су се сви скоро

Урањеници испунили, подмесици, за-стаклали, свима су им се ране за-твориле, костоломи прирасли, те су навалили на нас да их пуштамо кући на крашак допуст, да се после 10 пуних месеци тешке патње, по-треса и страховитих узбуђења виде са својим милима на дому, а оданде да похитају својим командама у по-моћ браћи.

На првом скупу приказали су неки страни и српски лекари врло згодне завоје и опреме за поломљене кости рањених војника. За мене су од особитог интереса били прика-зани завоји, које је сваки српски вој-ник са собом носио у бој. То је први завој на бојишту. Смештен је у малој, потпуно затвореној кутији, и пре тога је у врлој воденој пари стерилизован, очишћен од свих за-разних клица. Кад се војник рани, онда отвори кутију — он сам или први му друг, ухвати за крајичке завоја, размота га, пребаци га на рану и њуским краковима га преко ране привеже. На тај начин српски војник одмах и потпуно чисто превеје своје ране и онда може мирно 4—5 дана путовати, а да рану не одмотава и да се не боји, да ће му рана бук-нути или у трулеж прећи. Иако ствар на први поглед изгледа можда не-знатна, она је ипак од врло великог значаја. Кад се зна, да рана врло лако и врло брзо зараста, када је чиста, када на њу с поља, са одеда, са земље и из ваздуха не падну гно-јавне и друге отровне клице, онда је врло значајно и врло потребно, да рана што краће времена остане не-покривена, јер што је дуже отворена

и непревијена, тим лакше могу доћи до ње заразне клице, и тим у већу опасност долази војников живот. Срп-ски војни санитар је учинио велико дело и доказао је своју модерну спрему, када је сваком српском вој-нику дао у руке чист, беспрекоран завој, којим ће одма покрити рану и тако себи осигураши брзо оздрав-љење.

Од приказа на другом лекарском састанку у војној болници, сада у среду, истаћи ћу две ствари: приказ берлинског специјалисте за очне бо-лести Адама и приказ берлинског професора Клапа.

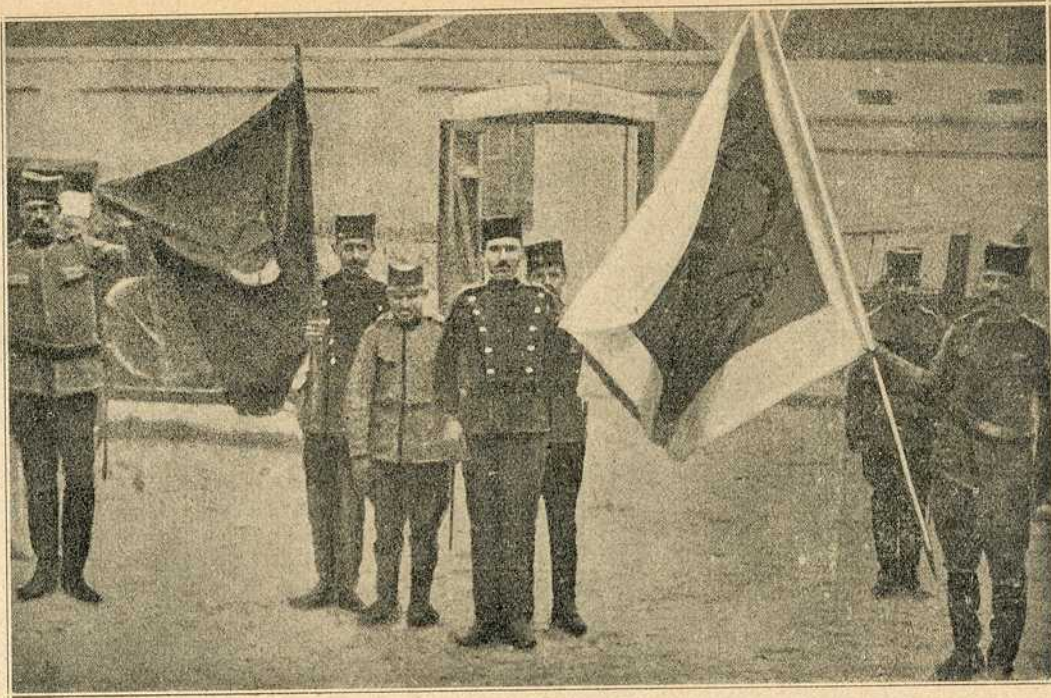
Адам је прегледао снагу вида срп-ских војника и дошао је до врло интересантних података. Криичним испитивањем доказао је Адам, да је снага вида српског војника два и по пута јача него просечна снага вида једног Берлинца. Баш због тога, што је у српских момака тако изврстан и оштар вид, прописи закона о нова-чењу у Србији наређују, да се у српску војску не смеју узети они, који су јаче кратковиди од 4 диоп-трије. Немци, који имају слабији вид, узимају у војну службу и такве момке, који су кратковиди до 6½ диоптрија. Кад је Адам доказао, да је око срп-ског војника тако оштро и изврсно, додао је и своје мишљење, да српска војска своје велике, импозантне ус-пехе у оба крвава рата може захва-лити свом од личном виду. Иако је ово мишљење претерано, ипак је и изврстан вид српског војника, поред других врлина, много допринео сјај-ним успесима српског војника на ратном оградњу. Занимљиво је, да је,

као што ми прича колега Берлинац Бодин, и познати учитељ турске вој-ске фон Голц паша у једном свом предавању у Берлину нагласио, да и турски војници имају врло добар вид, да на пример јасно већ распо-знају у даљини човека, кад они и ње-гови немачки официри тек доглед-ником могу да га пронађу. Голц паша је међу осталим одликама тур-ског војника — које кратковиди не-мачки паша, изгледа, ипак није до-бро видео — споменуо и добар вид и прорицао му велику улогу у рату између Турака и држава балканског савеза. Сад се види, да вид сам по себи, није довољан за победе, али кад је везан за јуначно срце, издржљи-вост, свест, јако национално осећа-ње, као у српског војника, онда и добар вид доноси један део победа. Српске тобџије су изврсно гађале у оба рата, брзо су и поуздано рушиле непријатељске батерије и засипале непријатељске чете пљусковема пр-скавих шрапнела и страшних гра-ната. Један део своји славе, која им је стекла поштовање и решпект у целом свету, могу српске тобџије и гађачи захвалити и свом оштром погледу и одличном виду.

И други приказ, приказ берлин-ског професора Клапа је од великог значаја, и волим, што су Немци за тај случај први дознали. Ствар је у овом: Један српски војник је при ју-ришу био рањен, и од јаког одлева крви је онесвеснуо на бојишту. Кад се после неког времена прибрао и дошао к себи, учинило му се, да су му браћа узмакла, и држао је поу-зданно, да ће пасти Бугарима у роп-

Срби јуришају на бугарске мучке нападаче и гоне их преко границе

Од Срба заробљене турске војене заставе

ство. Та га је помисао страшно мучила, јер је знао, а и сам се својим очима уверио, да Бугари не само да не дају пардона, не само да се не смилују на српске рањенике, него их *страшним мукама муче*. Неке боду бајонетима, некима очи копају, уши, нос, руке и ноге секу, неке изрешетају пушчаним метцима, неке опет *бацају у ватру*. Све те страхоте бугарских дивљака су му ис-крсле пред очи, он се од њихове слике згрозио и дошао на грозну мисао, коју је одмах и извршио. Да би се спасао бугарских зверстава, узео је бријач из својег телећака и превукао је њиме двапут снажно преко свога врата. Срећом није одмах погинуо. Српски болничари наишли су на њега, који је био сав натопљен млазевима своје крви, однели га на превијалиште и ту су га лекари брзо завили и свест му повратили. Тај војник је дошао са својим скоро потпуно пресеченим гркљаном берлинском професору Клапу у руке, и он је скупљеним лекарима показивао тешке ране једног јунака, који није задрхтао пред смрћу, иако јој је за 10 месеци крвава два рата врло често у очи погледао, али се гадио, да се са подлим пржибабама и дивљацима бугарским састане. Сви лекари су са великим милосрђем погледали на српског јунака, који ће, срећом, оздравити, и помишљали на његову тешку и страшну душевну борбу, кад се решавао на очајни свој корак. Културни свет ће сазнати од *поузданих и својих људи за дивљаштва и подлаштва Буџра*. Културни

свет ће познати не лажну и варљиву љуску, којом се Бугари хвале, него *срж*, језгро, праву *душу* бугарску и њене покретаче. Сад ће видети цео свет, да је та бугарска језгра, да је та бугарска душа зла, трула, погана, препуњена гадним нагонима, и ваљда ће се онда покренути и културна Европа, да те антикултурне Бугаре достојно казни, а српској култури и прекомерној питомини призна вредност.

Др. Лаза Марковић.

Коњичка дивизија у борби Црта из српско-бугарског рата 1913.

Гонити непријатеља пред собом — то је основно начело наше коњице у рату с Бугарима. И она се доследно и верно придржавала те тактике и пожњела је до сада сјајне резултате. С тога је дејство наше коњице изазвало вазда панику међу Бугарима, где се год коњица појавила; а у нашем армиском штабу изазвала је видне знаке признања.

Акција коњичке дивизије, којом командује кнез Арсеније, отпочела је одмах после мучкога препада Бугара на Злетовској реци. Нарочито ваља поменути борбу код села Петрашина и напад на Кочане.

Уочи 17. јуна, око 2 сата по ноћи извршили су Бугари подмукли напад на српске предстраже првог позива дринске дивизије. Није то био напад комитских чета, већ напад седме рилске дивизије. Српске предстраже биле су изненађене овим мучким

препадом и полако уступајући повукле су се са својих стражарских места на положаје својих главнина, са коте 550 м. на коту 650 метара да ту прихвате изненадним препадом наметнуту борбу.

Борба је била крвава и очајна, јер су бугарске трупе биле несразмерно бројно јаче. И ако је одбрана с наше стране била без артиљеријске ватре нису дали Бугарима ни корака напред.

Пети пук држао се целе те ноћи и сутра дан целога дана без и једног топа. Коњичка дивизија налазила се на положајима око села Барбарева. Извештен хелиографским путем о овој борби, коњички штаб авизира још истог јутра пуковима и дивизијону артиљерије и осталим јединицама дивизије, да се спрема за покрет. Непријатељ је обасипао јаком артиљеријском ватром положај Дренек.

Командант дивизије са штабом убрзо се нашао на положају. Команданти су спремни за полазак. Пуковник Дуњић је са својим пуком кренуо дуж барбаревске реке за село Лезово; мајор Атанасијевић прихвати команду првог пука Обилића и креће се у правцу села Кунова. И он је у току од два до три сата потпуно извршио. Веза са петим пуком стално се одржавала. Бугари су посели и утврдили се над селом Петрашином, на 1500 метара испред српских позиција.

Око пола десет сати пре подне, једно бугарско одељење, не знајући за долазак првог коњичког пука покуша да обиђе лево крило нашег пешадијског пука. И чим се појави

налетети на убрзану паљбу ескадронима. Непријатељ се заплаши и сукну назад и уместо да заобиђе око петог пука он се повуче оставивши на бојном пољу велики број мртвих и рањених. Бугари нигде не купе ни мртве ни рањење.

Вративши се натраг у ровове и утврђења Бугари су продужили борбу са још већом огорченошћу. Ватра је трајала целога дана до пет сати по подне.

У тој истој борби, око два сата по подне, падне рањен у ногу храбри командир првог ескадрона капетан Мића Жујовић, који је својим личним јунашвом, примером и ретком присебитошћу весело соколио своје војнике, због чега су га ови веома ценили и волели. У борби је и командант са начелником штаба. Он је невероватно спокојан и чисто весео што је отпочела јака ватра: није му првина да учествује у крвавим борбама. Обилази стрелце и разговара се с њима, упућује их како да нишане и гађају и шета мирно од војника до војника у киши куршума и шрапнела. Овај пук коњице показао је том приликом ретку издржљивост. Тиме је учинио знатне услуге петом пешадијском пуку, који је био без артиљерије и издржао цео дан у борби не уступивши ни корака са свога положаја. Нарочито се истакао први пук Обилића, који је спречио заобилажење бугарске војске око левог крила петог пешадијског пука.

Друга коњичка бригада други и

четврти пук, којим управља потпуковник Бр. Лонткијевић са успехом је штитила десни бок шумадијске дивизије првог позива, а на крајњем десном крилу прве армије уз садејство трећег коњичког пука, крећући се од Барбарева на Дренак Лезово и ка Злетовској реци Командант дивизиона коњичке артиљерије имао је ретку срећу и добро нишанско око: где је оком намерио, ту је погађао. То је потпуковник Тодоровић. Тачност његових погодака је за дивљење. Чим се појави каква бугарска трупа, он је тако лепо снишани да је просто збрише са лица земље. И тако он успе да спречи прелаз непријатеља преко Злетовске реке.

Дан касније — то је 18. јуна — стављен је под команду коњичке дивизије и једанаести пешадијски пук, да потпомогне рад коњичке дивизије у погледу заштите левог бока треће армије и спречи пробијање Бугара између прве и треће армије. Овај пук је три пута, под командом потпуковника Јеремића вршио напад на утврђене бугарске положаје. Било је врло тешко бројно јачег непријатеља истерати из утврђених положаја. Али га је требало отерати и савладати. Командант коњичке дивизије увидевши потребу да се непријатељ савлада баш на том месту, нареди пуковима своје бригаде да помогну једанаести пук. И први пук се стави у борни ред. Трећи коњички пук остао је у резерви. Коњаници првог пука сјаше са својих коња и отпочну пешачку

ватру са сва четири ескадрона и митраљеским одељењем. То исто учини и четврти коњички пук.

То је био напад по четврти пут. Непријатељ је сипао паклену ватру са својих положаја. Али у једном часу разлеже се громки узвик командантов „јуриш“. Запалише се срца одушевљењем; заиграше коњи, затугња земља од силног треска. Лесе се нагоше напред. Као олуја, као бесни оркан пође коњица према непријатељу. А он? Осети ову страшну олују што носи смрт собом и напусти своје утврђене положаје. Том приликом коњица је освојила целу бугарску брзометку батерију са целокупном запрегом и послугом, четири митраљеза велики број пушака, огромну количину муниције и осталог материјала. Осим овога заробљено је осам официра и преко триста бугарских војника. Борба је и даље трајала. Непријатељ је одступајући покушавао да се брани; али се за њим нададе у потеру четврти коњички пук и то на коњима самих потучених Бугара у правцу села Лепопелца.. Отпоче нова ватра страшна и паклена и Бугари оставише преко 300 мртвих и више од хиљаду рањених бораца на ограшју. Том приликом рањен је у обе ноге и командант четвртог пука мајор Јеврем Лазић..

Непријатељ сломљен и уништен спасавао се дивљим бегством.

Овај бравурни напад коњичке дивизија побудио је команданта прве

Група црногорских соколова-официра у народној ношњи

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Бугари полазе да мучки нападну Србе на граници

армије, да својом наредбом похвали коњичку дивизију за њен успешан рад, а команданта дивизије, началника штаба и многе офицере, као и војнике, који су се нарочито истакли још истог дана одликује ратним орденима...

Са не мање одушевљења и са истим успехом одликовала се коњичка дивизија у борбама пред Кочанима, које су позиције Бугари грчевито бранили. Али им није помогло. 23 пр. месеца коњица је исто тако ушла победоносно, после јаке борбе, у Кочане...

Ко се у тим борбама одликовао? Одликовали су се мајори Гавровић, Рафаиловић, капетани Миљковић, Анђелковић, нарочито приликом освајања батерије, Ж. Петровић, С. Радосављевић, Мостић, Недељковић, Илић, Дрндаревић, Наумовић, Мајсторовић, Матић.. не, не; нису се само ови борци показали — одликовали су се сви; јер су сви били ношени љубављу и одушевљењем да се боре за велику и свету ствар, да се боре за добро и срећу Отаџбине.

„Штампач“.

П.

Последњи опроштај

Десило се на Ретким Буквама Два брата била у једној чети и при јуришу један од њих падне по сред срца погођен непријатељским метком. Други застане и под кишом куршума извади из недра малу воштану свећицу и запали му је више главе.

— Да не оде без свеће; — рекао је осталима, кад их је стигао.

На сто метара затим пао је тешко

рањен и одбауљао је до мртвог брата, па ту онесвеснуо.

Сутра дан болничари су га нашли крај братовљевог леша и одатле однели на превијалиште.

Зар он зна!

У једној болници кревет до кревета, леже један наш рањеник рањен у руку и један бугарски војник, рањен тешко у ногу.

Кад год хоће Бугарин да изађе напоље, наш рањеник прискаче, подмеће му раме да се одупре и помаже му у ходу.

— Знаш ли, да је он твој непријатељ? — пита га један од посетилаца.

— Ех, знам, и питај га, да л' он зна?

— Ми сме браћа, — одговори Бугарин.

„Пијемонш.“

НОВИ ТАНАСКО РАЈИЋ:

Јуначка смрт поручника Гавриловића

Из Велеса јачљају београдској „Политици“ ово: Војници и офицери, који су стигли из Пепелишта, причају једну у исти мах и дивну и грозну причу о јуначкој смрти артилериског поручника Милорада Гавриловића. Млади поручник Гавриловић син државног војног пушкарара у Зајечару г. Љубе Гавриловића, са два своја брдска топа тукао је Бугаре са једног брџуљка крај Пепелишта. Борба је била огорчена. Бугари су, у све новим и новим низовима, силно наваливали, и наши су им одолевали колико се год могло.

Три бугарска јуриша одбијена су бајонетом, али тада им је стигло по-

јачање. Наша пешадија, бројно много слабија, почела је бити потискивана. Бугари су били све ближе, били су већ на педесет метара, нападали су као безумни. Али поручник Гавриловић је, обасут непријатељском ватром, стојао мирно крај својих топова, који су низали метак за метком на Бугаре.

Стигли су већ и на двадесет корака и спазивши официра кидисали су на њега. У томе тренутку поручник Гавриловић не мичући се извадио је револвер, уперео на поамљену гомилу и оборио неколицину њих. Бугари су заурликали и у час у десет, двадесет, педесет њих склептали су се око њега оборивши га кундацима и бајонетима на земљу. Измрцварили су га, исекли, али га нису могли одвојити живог од топова. Нису могли понети ни те његове топове као трофеј. Јер док се, преморени и осакаћени тешким губитцима одмарали, стигли су свежи српски одреди, испред којих су они побегли остављајући чак и своје сружје.

Српска артиљерија

После првих сукоба са Бугарима враћао се је рањен из борбе један српски артиљеријски официр; јахао је на коњу, а био је рањен у руку. Тако рањеног средли су га неколико Црногораца, који су напустили своју бригаду, да би се одужили и помогли својој браћи. Пришли су му, замолили га да се сагне и пољубили га у чело. „Срећне ти ране, јуначе!“ рекли су му. „Ама тако ти вјере, брате, кажи нам, јесу ли оно ваши топови што грме; познајемо им звуке са Скадра.“ Рањени официр одговорио им је, да се нису преварили.

„Еј,“ рече један од њих, »да нам је нешто ваша артиљерија, па би са овом нашом пешадијом не само Бугарску побједили, већ би цео свијет освојили«. Тако је рекао један од њих, а тако сви они мисле.

Бугари измрцварили срп. официра:
испопали очи, одсекли уши и нос живом официру

Београдски „Одјек“ јавља ово: Једна српска патрола наишла је у близини Радовишта на једног српског коњичког потпоручника, коме су биле очи ископане и нос и уши одсечени. Тај потпоручник је причао, да је био залутао па су га бугарски подофицири и војници заробили и *грозно мучили*. Како је био без оружја, то је замолио свога колегу, вођу патроле, да га убије, да би га ослободио мука, али је овај то одбио. Несрећни официр, доцније, дочепа се некако револвера једног војника, па се убио.

Код црногорског официра

(Разговор са једним рањеним црногорским официром.)

У једној београдској резервној болници леже рањени црногорски официри; посетио сам их, и код једног се задржао и замолио га да ми каже што год о њиховом учешћу у овом рату.

„Мој господине,“ почео је јуначки црногорски официр, „да су само наши војници знали, да ће мо се са Бугарима тући, *ни један од њих не би остао*. Јер *ни један Црногорац неће ни по коју цену изосташи иза своје браће онда, када се иде у борбу*. Али смо им ми, официри рекли, да ћемо бити посада у освојеним крајевима и из сваке бригаде узели смо онолико колико нам је требало, а остали су нас послушали и остали. Могу претпоставити како је сада тамо њима, када себе замислим у њиховом положају.

Кренули смо се за Цетиња и у војним редовима стигли до Митровице. Био је то дуг и заморан пут, а ишли смо брзином од девет километара на сат. Но наши су горштаци опробани и издржљиви пешаци, па су и овај пут лако и весело поднели.

У Митровици смо сели на воз и у радости, весељу и песми пошли пут Скопља. Рекли су нам да нас пут води преко Косова, али да се воз неће нигде заустављати. Можете и сами замислити како нам је било, када су нам то казали. Зар се Косово-Поље кроз пет дугих векова у нашој традицији сачувало, па да га после толиког времена ослобођено не видимо!? Да, то нисмо могла поднети, већ смо тражили, да се воз бар неколико минута тамо задржи. Обећали су нам да ће нам жељу испунити и тако је и

било. Сишли смо се са воза, и морам Вам рећи, да сам се изненадио, јер сам очекивао видети пуето и широко поље, као што је тужна и велика трагедија која је се на њему одиграла; а предамном се простирало бржуљкасто земљиште зеленила и живота. Мало смо се времена ту задржали и наставили смо пут.

Стигли смо и у Скопље. Тамо су нам рекли, да су наше трупе одлуком Врховне Команде одређене за резерву. Но, где је тај Црногорац, који би се тој одлуци покорио и док му се браћа туку, он да седи и да чека? — Сви смо се против тога подигли и *једнодушно тражили да одмах будемо послати на бојно поље*. Морали су нам по жељи учинити, и тако смо ступили у борбу.

Морам Вам рећи, млади господине, да су наши војници невероватно храбри. *Неће Вам ни један Црногорац у најјачој киши куришума на поклекнути, а камо ли заклопиши се*. У јуришу и нападу ни један од нас неће ни корак иза другог изостати, јер образ Црногорац не допушта му да иза своје браће изостане.

Поред тога треба да знате, да наша војска необично воли свог главног команданта. Црногорци воле и слушају све своје старешине али када је уз њих наш храбри бригадиру, стању су на његову реч и у ватру и у воду скочити.

После овога биће Вам јасно, да оно што се говори о храбрости и успешима црногорских горштака, ни мало није притерано.

У овом се рату може запазити још једна добра страна нашег војника. *Ни један скоро сукоб са Бугарима није прошао, а да не дође до борбе на бајонетш*. У тим борбама Бугари, и ако су обучени борби бајонетом, увек су били натерани у дивље бегство. Јер наши борци имају поред осталог оружја и револвер, којим врло добро владају, пошто се од њега из детињства не раздвајају. Па кад се наши војници приближе на петнаест метара, а Бугари су своје пушке испалили и чекају да бајонетима напад одбију, ми тржемо своје револвере иза паса и у непријатеља их скрешемо. Ово има толиког дејства, да *Бугари, иако су доста храбри, одмах изгубе главу, и даду се у бегство*.

У једном од последњих сукоба и ја сам рањен. Није ме жао што сам рањен, али никад не би могао прежалити, ако би моји, пре него што ја оздравим, без мене последњу одлучну битку добили. Стога ја нећу тражити ни мало боловања, већ чим ми рана зарасте, одмах ћу својима на бојно поље отићи“.

Пожелио сам, да му рана што пре

зарасте, али исто тако да се дотле и мир закључи и пружио му руку, коју је он срдечно стегнуо.

„Правда“

УЗ НАШЕ СЛИКЕ

Српкиња јунакиња Софија Јовановић у комитском оделу. Када се на Балкану ускомешало, када свеци вргоше прилике, над Србијом на небу ведроме, закуцало је свако српско срце, верујући: да је дошла ора, да се мора војевати за крст часни и слободу златну. Овај свети пламен није обузео само мушка јуначка срца, него и у српском женскињу ужегло се одушевљење, да су и оне, позвате да ступе у службу своје народу. Једна од тих српских јунакиња јесте и јунак девојка Софија Јовановић, која је с пушком у руци похитала да се бори против петвековног душмана српског народа. Међу српским осветницима, српским комитама, јуначки је војевала ова српска Амазонка, подносећи мушки све тегобе тешког и напорног ратног штрапаца. Издржала је у свима окршајима јуначки и неустрашено се борила и гонила непријатеља. Српско женскиње у овом рату у опште понело најродољубивије. Са најискренијим прегором вршило је оно дужности болничарки, да се многи страни лекари диве и уздижу ове подвиге Српкиња. Ми се поносимо да је српски народ признат у свету са свога јунаштва, душевности и родољубља, а у толико се више поносимо што видимо и Српкиње где вољно и у сваком погледу приступа овом тешком послу, који је донео ослобођење потиштеној браћи. Слава српског јунака је и слава српске жене! Слика ова приказује нам јунакињу Софију Јовановић, како је поздрављају српска деца у ослобођеним крајевима.

† **Саво Ј. Вукмановић пешадијски капетан.** У суботу 23 марта, после петодневног боловања од тешко добивених рана, преминуо је у ријечној болници, Саво Ј. Вукмановић пешадијски капетан Угасио се живот једног ваљаног официра човека од врлина, добра срца, који је био готов у нужди да притекне у помоћ. Покојник је рођен у Подгори 12. јануара 1866. год. Још као младич одликовао се особитом бистрином и мирноћом, те године 1886. буде изабран да учи као пешак у Никшићу, а 1900. год. за време бирања гарде, буде и он изабран и произведен у чин официра. Да би се што боље усавршио 1903.—4. год. уђе у официрску школу на Цетињу. Показујући ваљан успех у школи, 8. јануара 1907. год. буде произведен у чин пешадијског поручника, а 17.

јуна 1908. године у чин капетана. 15. марта 1909. г. буде одређен за командира чете утршко-ораховске, коју је дужност вршио све до 10. марта 1912. год., а 10. марта исте године буде премештен и назначен за командира извидничке чете, у којем га је својству и затекао овај свети и ослободилачки рат. Да би се као достојни син своје домовине што боље одужио и делом примером, то 18. марта по својој молби ставља се на расположење стрељачком батаљону, који је био састављен из свих батаљона где му командант одреда поверава две чете, које је јуначки предводио. При заузећу првога шанца бива лако рањен, али га то не омета, већ смело са осталим соколовима у првим борбеним редовима јури напред, где при заузећу и другог шанца на јуришу бива смртоносно рањен у главу. Смрћу кап. Вукмановића, не само што братство губи једног од највреднијих својих првака већ и племе једног поштеног и примерног племеника, а батаљон јак једног храброг и способног официра. Нека је вечна успомена његовој сени.

Срби јуришају на бугарске мучке нападаче и гоне их преко границе.

Пре него је рат објављен, Бугари су напали мучки на Србе желећи на тај начин да се дочепу српских позиција и да унесу страх у српску војску. Али су наишли на јунаке, који су ове дрске нападаче мушки дочекали, пореметили им намишљени план и добро их научили памети. Бугари су крвавих глава у дивљем бегству напустили српску границу, гоњени српским војницима, који им нису дали станка ни у њиховим границама. Бугари у свом повлачењу починили су зверска злочинства, уништавајући села, убијајући старо и младо и мрцварећи српске рањенике на које су наишли. Ови дивљаци предвођени и наговарани од својих официра чинише одвратне ствари робећи, палећи, убијајући све што им је под руку дошло, а тиме се за сва времена обрукаше пред свим светом, у којем изгубише сваки углед, да им више нема места међу људима. Азијатску своју ћуд показаше овом приликом у сваком погледу, да ће од сад бити сматрани као зверови, којима се не сме ништа веровати. Лажи, које су протуривали у свет остаће увек лажи, јер им нико више не верује. Њихова фотографија су она силна попаљена места по Србији, Грчкој и Маћедонији и они многобројни искасапљени становници и измрцварени српски и грчки рањеници. Таким зверовима нема места међу људима!

Од Срба заробљене турске војене заставе. Поред многобројна ратна плена на Куманову, Скопљу, Прилепу и Битољу, где је заробљено од Турака преко 400 нових топова, митраљеза, преко пола милиона најновијих пушака, силна муниција за пушке и топове — отете су и многе турске војене заставе, које се на овој слици приказују. Ове заставе биће и остаће: да се потоњим нараштајима показују као ратни трофеји из доба, када је храбра српска војска осветила Косово и ослободила петвековног ропства потиштину српску браћу! а старе српске крајеве: Стару Србију и Маћедонију повратила под српску власт. Ове ће заставе причати српске подвиге и јунаштва, причаће и за ону многу проливену српску крв, а причаће и то: да се прегалаштвом и јунаштвом постизавају велика дела — и да се обистинила она пророчка песма српскога гуслара:

„Не може се царство задобити

„На душеку све духан пушећи.“

Него се мора радити увек, да се сачува оно што имамо. Српски народ показао је у сваком погледу своју жилавост и истрајност, па ће и на даље да живи и бити себи на славу и част, а на страх врагам!

Група црногорских соколова официра у народном оделу. Дивну киту црногорских соколова приказујемо у њиховом народном оделу. Последњи рат на Балкану, као и овај нови рат са Бугарима доказује да су црногорски соколови дични наследници: Пивљанина Баје, Мирка војводе, Пека Павловића, Марка Миљана и без број других великих јунака, да у њима тече права српска јуначка крв од Косова, да су били и остали дика и понос васколиког народа српског. Поносни, дични, ненадмашни у јунаштву, високо дижу славу славне и ако малене Црне Горе, чувене у свом свету због својега чојства и јунаштва. Ово су чувари одискони српске слободе, ово су потомци и чувари оног светог огњишта, са кога су поникли славни Неманићи потоњи српски бани, краљеви и цареви. И у овим ратовима који осветише Косово и Сливницу, загрљена два српска владара поведоше своје српске соколе у победне бојеве, у нову славу, где скршише најпре петвековног угњетача — Турчина и новог зверског непријатеља — Бугарина. Као трофеји ових победа су ослобођена Стара Србија и Маћедонија са светлим алемима српских царствујућих градова: Скопљем, Приштином, Призреном, Прилепом, Битољем, Пећи, Новим Пазаром,

Дмитровицом и многим другим. А слава витезова српских и црногорских пронета је широм пространа света славним бојевима под: Кумановом Скадром, Прилепу, Шипчаннику, Битољу и на другим местима. Зајам петвековном непријатељу враћен је, Призрен је српски а Косово је већ освећено. Слава српским и црногорским херојима и дичи поносу српском!

Бугари полазе да мучки нападну Србе на граници. Као хијене ови назови јунаци, пошли су, да своје до јучерашње савезнике нападну. Неблагодарни, до крајности подли, неваљали ови бугарски зверови, полазе, да нападну ону војску, која им је о свом руву и круву Једрене отела. Срби, тај племенити народ, који је животе својих најбољих синова залагао за величину Бугара, беху 17. јуна, ноћу, мучки нападнути од Бугара и то за то, да им отму оне покрајине, које су Срби својом крвљу освојили; да им отму оне покрајине у којима живи народ српскога порекла и у којим крајевима господоваху српски краљеви и цареви. Године су Бугари огњем, мачем и школом тровали онај народ да га одроде и да га побугаре и беху у уверењу, да су и успели. Лагали су стран свет, да су Маћедонија и Стара Србија бугарске земље и да у њима живи чист бугарски народ. Али српски споменици, које су на сваком месту уништавали, српски обичаји, слава, језик, које су свим силама искорењивали, није могао онај народ да одроди него, ма и тајно осећаху да су Срби, а нарочито од онога доба, кад их је храбра српска војска испод петвековног ропства и бугарске напасти ослободила. Бугари преварени у својем надању, наговарани од српских злотвора, мучки су пошли, да отму оно што није њихово. Али план није испас за руком. Побеђени и сатрвени на свима линијама од храбре српске војске губе и оно, што су им Срби великодушно давали, а срамота којом се осрамотише пратиће их вечито. Ма да са њима њихови протектори дрече због пораза ништа им помоћи неће, јер: „ко неће брата за брата, добиће туђина за господара!“

У ПЕТУ СЕРИЈУ!!!

„Илустроване Рашне Кронике“ улазимо са наредном свеском, а са том се серијом завршава ово велико српско издање. Ко хоће, да му се даље шиље, нека одмах обнови претплату.